

Pedagogika volného času

Milan Pšenička

MFF UK, Pedagogika II, LS 2013/2014

Úvod

Za všeobecný cíl pedagogiky vůbec se klade dosažení relativní samostatnosti jedince ve společnosti, tzv. umět se svobodně, solidárně a zodpovědně rozhodovat a jednat, dále pak účastnit se společenského života a umět komunikovat. Dále také naučit se svobodně, tvořivě a zodpovědně nakládat se svým volným časem (Vališová, Kasíková 2007).

Právě nakládáním s volným časem se v rámci obecné pedagogiky zabývá pedagogika volného času. Cílem pedagogiky volného času je také pochopení toho, že volný čas je prostor, v němž si můžeme sami určovat životní, ale i pracovní podmínky. „Je to prostor k vědomému rozšíření zkušeností a zážitků, který můžeme použít ke změně postojů, a tím i k rozvoji naší samotné osobnosti.“ (Pávková 1999)

Nejprve se zaměříme na funkce pedagogiky volného času a na instituce určené pro volnočasové aktivity, abychom získali konkrétnější představu o tom, co pedagogika volného času obnáší a kde je realizována. V poslední kapitole se budeme věnovat moderním trendům v pedagogice volného času.

Funkce pedagogiky volného času

Pedagogika volného času může prostřednictvím svého působení naplňovat v životě člověka hned několik funkcí (Pávková 1999):

- Výchovná a rozvojová funkce
 - rozvoj schopností a dovedností
 - získávání nových návyků
 - získávání nových dovedností
- Zdravotní funkce
 - usměrňování režimu dne u dětí
 - vedení k pohybovým aktivitám
 - vedení k relaxaci
 - duševní rozvoj
- Sociální funkce
 - podpora sociálních vztahů - rozvoj kamarádství
 - pomoc při řešení konfliktů
 - rozvoj komunikace
- Preventivní funkce
 - prevence rizikového chování (např. vandalismus, alkoholismus, drogy)
 - pozitivní příklad pedagoga
 - vedení žáků k zájmu o nějakou oblast
 - posilování sebevědomí a sebeuvědomění

Všechny tyto funkce pedagogiky volného času jsou naplňovány v různých institucích pro volnočasový prostor různou měrou podle toho, co je prioritou daného zařízení.

Instituce pro volnočasový prostor

Volnočasové aktivity jsou realizovány ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání, ale i ve sportovních organizacích, neziskových organizacích i v komerčním prostředí. Nyní si uvedeme jejich stručný seznam:

- školní družiny
- školní kluby
- domy dětí a mládeže
- domovy mládeže
- dětské domovy
- základní umělecké školy
- jazykové školy
- tělovýchovné a sportovní organizace
- církevní organizace
- skautské a turistické oddíly
- neziskové organizace
- komerční firmy

Moderní trendy v pedagogice volného času

V současné pedagogice volného času můžeme vysledovat hned několik hlavních principů, teorií, postupů či metod. Vybrali jsme proto jen několik z nich, které se dají snadno aplikovat ve školním prostředí a které si teď podrobněji představíme. Jedná se o zážitkovou pedagogiku, kooperativní učení, projektovou metodu a konstruktivistické pojetí pedagogické práce.

Zážitková pedagogika

Zážitková pedagogika je spojena s pojmy prožitek, zážitek, zkušenost. Ty jsou vyvolány pedagogem v cíleně plánovaných a uváděných situacích, kde se nejčastěji jako prostředek využívají různé podoby her. „Celý tento proces je pak po dobu svého průběhu vyhodnocován a zpracováván snahou o co největší rozvoj potenciálu hráčů.“ (Hanuš, Chytilová 2009)

Zážitková pedagogika se mimo jiné opírá o tzv. Kolbův cyklus učení. Tento model popisuje proces učení jako cestu čtyřmi stupni (Hanuš, Chytilová 2009):

1. Konkrétní zkušenost - zapojení aktérů do hry.
2. Ohlédnutí a reflexe - tedy zpětné připomenutí prožitých momentů. Popis toho, jak aktivita proběhla, jak se při dané aktivitě aktéři cítili atd.
3. Zobecnění - hledání principů fungujících během aktivity. Hledání toho, co vedlo k úspěchu, nebo neúspěchu, tedy toho co příště opakovat a co ne.
4. Aktivní zkoušení - prostor pro aktéry, kde mohou zjistit, jak se z dané aktivity poučili a co si z dané aktivity každý z nich odnáší.

Kooperativní učení

Kooperativní učení je jednou z možností efektivního přijímání vědomostí, rozvíjení kompetencí, které je založeno na spolupráci účastníků. Zde je důležité připomenout, že ne každá práce ve skupinách je spolupráce. Někdy mohou žáci sice formálně být rozřazeni do skupin, ale jejich práce je čistě individuální. Každý v takové skupince tedy pracuje sám, i když celá skupina třeba plní jeden společný úkol.

„Spolupráce tedy je taková forma práce, při které k dosažení cíle potřebuji druhé lidi, kteří směřují ke stejnému cíli. Pokud dosáhnu cíle já jako jednotlivec, dosáhne jej celá skupina, nebo opačně.“ (Kasíková 2009) Pro závislost mezi účastníky, která takto vzniká, se používá pojem pozitivní závislost. Tento pojem tedy značí to, že z dosaženého cíle mají prospěch všichni zúčastnění (Kasíková 2009).

O kooperativním učení hovoříme, je-li ve skupinové práci zastoupeno následujících pět znaků (Kasíková 2009):

1. tváří v tvář - učení probíhá v malých skupinkách, žáci jsou blízko sebe
2. pozitivní vzájemná závislost - důležitá je tedy vazba jednoho žáka k druhému, z této vazby mají prospěch oba
3. individuální odpovědnost - při učení se neztrácí jednotlivec, nepracuje jen někdo, ale při řešení problému by na konci práce měl každý člen skupiny umět popsat, co se při společné práci dělo a jaký byl jeho vlastní přínos
4. dovednosti pro práci v malé skupince - jde o základní předpoklad, tato dovednost není žákům vrozená, ale získávají ji nejlépe prací ve skupině
5. reflexe skupinové činnosti - skupina dokáže vyjádřit, co se v průběhu práce dělo, co se dařilo a proč

Projektová metoda

Pedagogický projekt je aktivita vystavěná a realizovaná tak, aby hlavními aktéry a tvůrci děje byli žáci, studenti či účastníci zájmového vzdělávání. Pedagog je v tomto procesu jen v roli průvodce či pozorovatele (Kol. autorů 2011). Motivuje, povzbuzuje, klade otázky a pomáhá tam, kde účastníci o pomoc požádají. Hlavním úkolem pedagoga tedy je:

- vymyslet a přinést téma, problém či nastítnit situaci
- podporovat skupinový proces řešení daného problému
- pomáhat skupině vyhodnocovat výsledky snažení jak celé skupiny, tak jednotlivců

V současné době je projektová metoda hojně používána především v souvislosti se snahou oživit vzdělávací proces, vnést do něj více reálného života a vybavit žáky nejen informacemi, ale i potřebnými životními dovednostmi a klíčovými kompetencemi. Projektové vyučování také bývá často spojováno s tzv. průřezovými tématy. Konkrétní příklady pedagogických projektů lze najít např. v (Kol. autorů 2011).

V činnostech volného času je projektová výuka jednou z nejpoužívanějších metod, umožňuje totiž zapojení a spolupráci účastníků různých věkových skupin i různého zájmového zaměření. Přináší navíc žákům aktivní prostor pro hledání postupů, procesů a především prostor k využití vlastního potenciálu při naplňování společného cíle.

Přes všechny tyto klady má projektová výuka hned několik úskalí. Bývá časově a především organizačně náročnější na přípravu. Pedagog pozbývá své dominantní role, kterou v běžném vyučovacím procesu má. Je třeba také zajistit dostatek kvalitních informací, popřípadě dostatek materiálního zajištění pro daný projekt.

Konstruktivistické pojetí pedagogiky

Posledním z námi představených trendů současné pedagogiky volného času je konstruktivistické pojetí pedagogiky. Cílem tohoto přístupu je aktivizovat účastníka, předat mu zodpovědnost za to, co dělá. Jde o snahu zapojit žáka do činnosti nejen jako pasivního příjemce aktivit, které pedagog vymyslí, ale jako aktivního tvůrce děje (Kol. autorů 2011).

„Konstruktivistická pedagogika staví žáka do centra výchovně vzdělávacího procesu. Pro pedagoga to znamená především práci a respekt ke zkušenostem žáků a používání metod, které jim umožní aktivně budovat své poznání, posilování jejich vnitřní motivace k učení a seberozvoji, k experimentování, k práci s novými informacemi, podporu setkávání, komunikace a spolupráce se spolužáky, uvědomování si vlastních hodnot a poznávacích procesů.“ (Kol. autorů 2011)

V konstruktivistickém pojetí tedy hovoříme o tzv. participaci cílové skupiny žáků na realizaci pedagogického procesu.

Závěr

V předcházejících několika kapitolách byla představena pedagogika volného času, její funkce a instituce, ve kterých se realizuje. Následně byly vybrány a popsány čtyři metody používané v rámci pedagogiky volného času, které se dají snadno aplikovat i ve školním prostředí.

Volný čas je základním prvkem zdravého životního stylu, a tedy i prvkem prevence sociálně patologických jevů u mládeže. Osvojení si stereotypu a potřeby aktivního využití volného času je dáno tím, jak je k tomuto procesu přistupováno v rodině, ve škole, ale i v jiných společenských sdruženích (Pávková 1999). Současný vývoj volnočasových aktivit mládeže není příliš pozitivní. Prohlubuje se spíše jejich pasivita, konzumnost a nenáročnost aktivit. Kvalita takto tráveného volného času je potom velmi nízká a mnohdy už se nedá ani mluvit o smysluplném naplňování volného času, ale spíše o jeho ubíjení.

K práci je také přiloženo několik zajímavých grafů, které ilustrují vztah mládeže k volnému času a k činnostem, které ve volném čase dělají.

Literatura

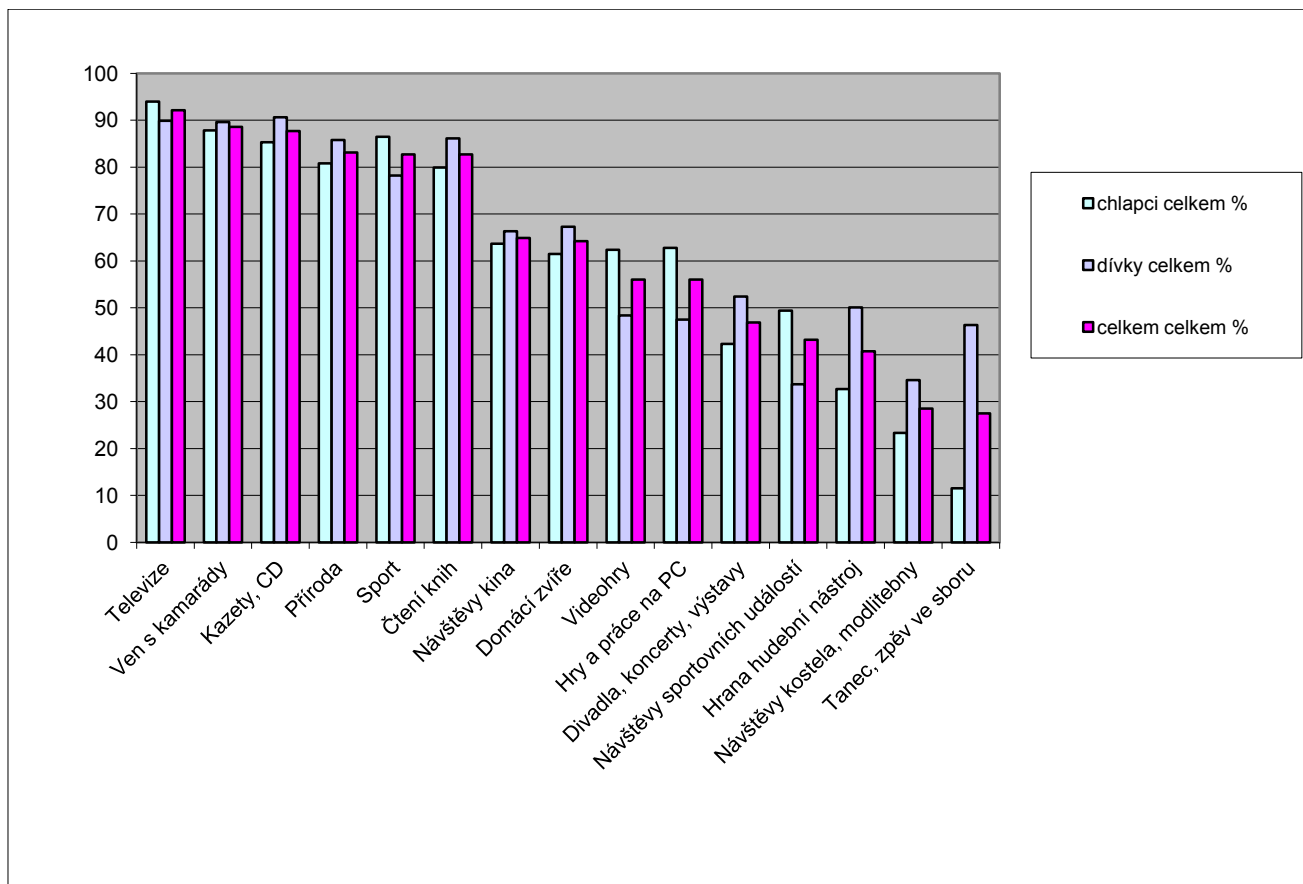
VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2007

PÁVKOVÁ, J. A KOL. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999

KOL. AUTORŮ *Pedagogické střípky*. Praha: NIDM, 2011

HANUŠ, R., CHYTILOVÁ, L. *Zážitkově pedagogické učení*. Praha: Grada, 2009

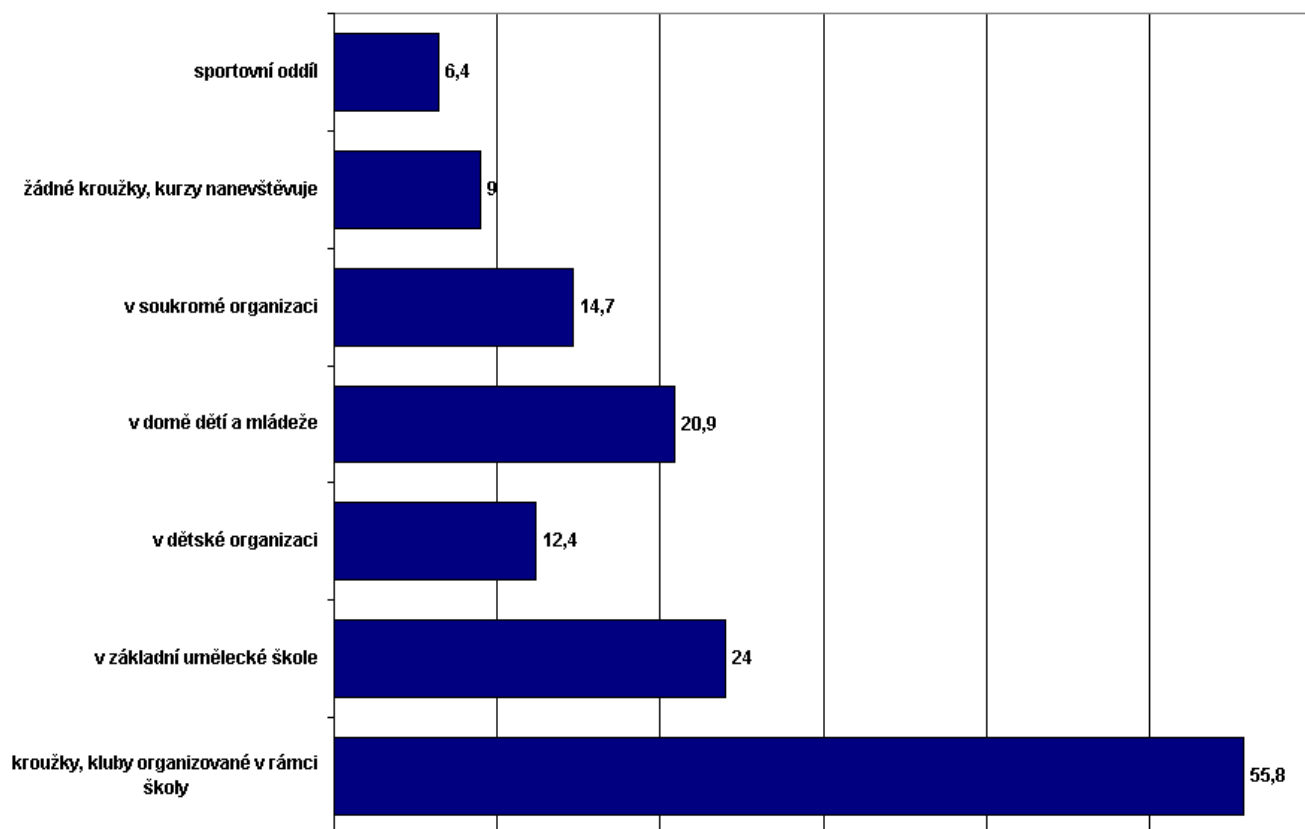
KASÍKOVÁ, H. *Učíme (se) spolupráci spoluprací*. Praha: Aisis, 2009

Graf č. 1 - Nejvyhledávanější činnosti ve volném čase v Brně

(zdroj : PhDr. Tomáš Čech - *VOLNÝ ČAS A ZPŮSOB JEHO TRÁVENÍ ŠKOLÁKY V BRNĚ*)

www.fce.vutbr.cz/SPV/huv/doplnujiciStudium/071_volny_cas_deti.doc

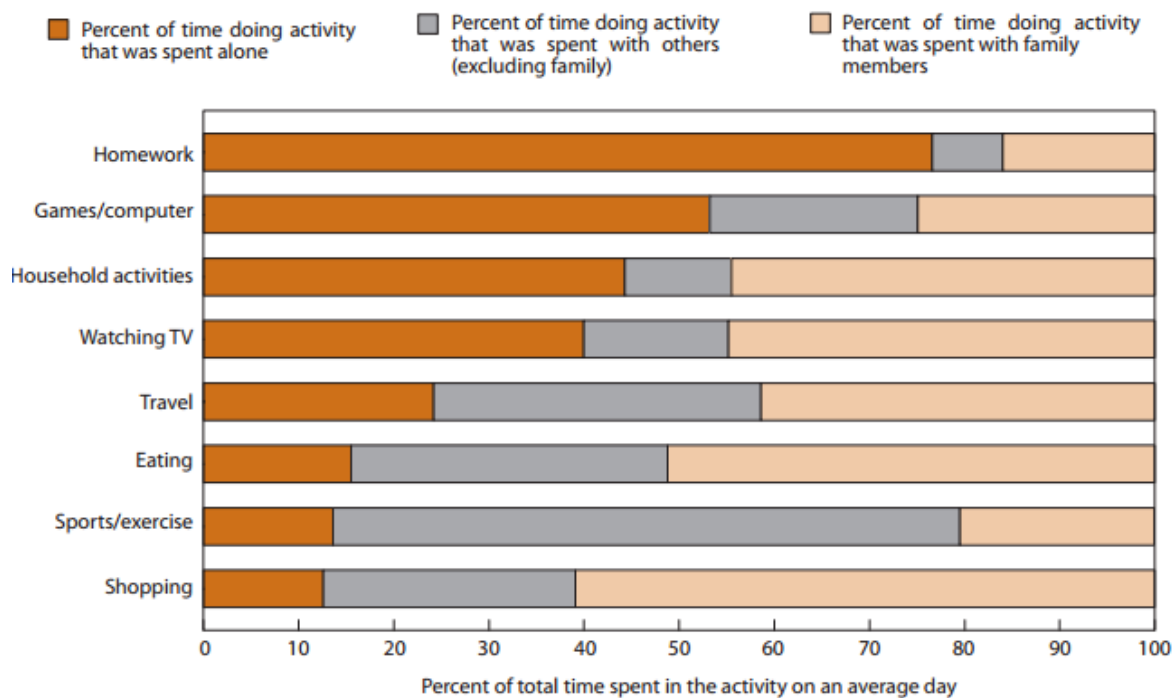

Graf č. 2 - Instituce ve kterých mládež navštěvuje volnočasové aktivity

(zdroj: Petr Krčál - *Mládež a volný čas*)

https://dspace.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/4686/kr%C4%8D%C3%A1l_2007_bp.pdf?sequence

The company that high school students kept varied by activity

NOTE: Estimates are for September through May, 2003-07. Estimates are averages of all days of the week for high school students ages 15 to 19.

Graf č. 3 - Procento celkového času stráveného při jedné aktivitě v běžném dnu

(zdroj: Mary Dorinda Allard - *How high school students use time: a visual essay*)

<http://www.bls.gov/opub/mlr/2008/11/art4full.pdf>